

С. В. МАРИНІНА, канд. екон. наук

Н. І. ШАБРАНСЬКА, канд. екон. наук

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ПОГЛИБЛЕНИХ І РОЗШИРЕНИХ МИТНИХ СОЮЗІВ НА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Резюме. Одним із головних напрямів розвитку міжнародної торгівлі як ключової форми міжнародних економічних відносин є створення та функціонування митних союзів. Митні союзи безпосередньо впливають на іншу вищу форму міжнародних економічних відносин — інтеграційні процеси. Окрім того, вони сприяють розвитку міжнародної економічної інтеграції через інтенсифікацію торговельних потоків і регулювання митної політики як усередині союзів, так і стосовно третіх країн.

Для країн-учасниць митних союзів така інтеграційна взаємодія має суттєві наслідки не лише завдяки митному регулюванню, а й унаслідок розвитку інших поглиблених напрямів співробітництва.

Стаття присвячена вивченню ключових аспектів впливу митних союзів на розвиток міжнародних економічних процесів. Під час дослідження було проаналізовано особливості інтеграції національних економік до митних союзів, умови формування митних союзів; розширені та поглиблені механізми взаємодії в межах чинних митних союзів.

У статті досліджено тенденції розвитку митних союзів та їхній вплив на розвиток національних економік країн-учасниць. За результатами дослідження узагальнено позитивні та негативні чинники перебігу митної інтеграції.

Ключові слова: економічна інтеграція, митний союз, міжнародна торгівля, регіональні торговельні угоди, економічне співтовариство, торговельні угруповання.

ВСТУП

Міжнародна економічна інтеграція є процесом зближення та об'єднання національних економік держав, що дає змогу країнам оптимізувати їхній багатофакторний розвиток, інтенсифікувати експортно-імпорتنі операції та підвищити якість життя населення. Другим провідним етапом сучасної економічної інтеграції (після зони вільної торгівлі) є митний союз, що прискорює інтеграційні процеси через скоординовану політику, спрямовану на оптимізацію вільного руху товарів і послуг між країнами-учасницями.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Процеси розвитку економічної інтеграції мають складний і суперечливий характер, що зумовлено не лише економічними, а й суспільно-політичними причинами.

Головною причиною розвитку інтеграції є вимоги високорозвинених продуктивних сил, які переросли межі національних господарств. Фактично, ці процеси формувалися так, що співвідношення політичних і економічних чинників на окремих етапах змінювалося.

На сучасному етапі розвитку міжнародної економічної інтеграції варто визначити тенденції зміни регіональних торговельних угруповань,

а також поєднання в них різних стадій інтеграції. Змінюються механізми участі країн у регіональних торговельних угрупованнях і різновекторно посилюється їхній вплив на функціонування економік інших країн-учасниць. Це потребує поглибленого підходу до умов міжнародної інтеграції нашої країни як складової стратегії її соціально-економічного розвитку.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Дослідженню процесу формування передумов та засад інтеграції в міжнародній економіці за умов об'єктивного процесу розвитку транснаціональних економічних зв'язків та їхнього розвитку в сучасних економічних відносинах присвячено достатньо праць вітчизняних фахівців. Варто зазначити праці О. Білуса, Ю. Грінченка, М. Дудченка, Р. Заблудської, Д. Лук'яненка, В. Сіденка, А. Філіпенка, Т. Циганкової, Л. Шворак, О. Шниркова та ін.

Водночас багато аспектів цієї проблематики недостатньо розкриті та потребують додаткового обґрунтування. Подальшого дослідження потребують питання розвитку новітніх форм міжнародної економічної інтеграції, що сформувалися на початку XXI ст. як новий феномен розвитку

світового господарства, а також динаміки зростання світових інтеграційних процесів загалом.

Метою статті є визначення особливостей впливу поглиблених і розширених митних союзів на розвиток сучасної міжнародної інтеграції.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Міжнародна та регіональна економічна інтеграція є процесом зближення економік держав, що здатен приводити до їхньої повної взаємозалежності, за якої економічні відносини між країнами суттєво не відрізняються від тих, які існують між регіонами в окремій країні. Вирішальну роль в економічній політиці відіграють не органи управління окремих країн, що ввійшли до інтеграційного угруповання, а наднаціональні органи управління.

Така інтеграція відрізняється від інших світогосподарських процесів і передбачає: міждержавне регулювання економічної взаємо-

залежності та господарського комплексу, зорієнтованого на потреби регіону загалом; процес, що усуває національні бар'єри для руху капіталів, товарів, послуг, робочої сили; створення єдиного внутрішнього ринку споживання; зростання продуктивності праці та рівня життя в країнах угруповання [1].

Вона охоплює зовнішньоекономічний обмін і сферу виробництва, що веде до тісного їх переплетіння та формування міжрегіональних господарських комплексів. Конкретні форми взаємодії залежать від особливостей господарського розвитку країн-учасниць [2].

Варто зауважити, що ці особливості впливають на характер і рушійні сили інтеграції. Загальну схему інтеграції національної економіки до міжнародних торговельно-виробничих союзів наведено на **рис. 1**.

Митний союз, що реально працює, формується як результат оптимального узгодження

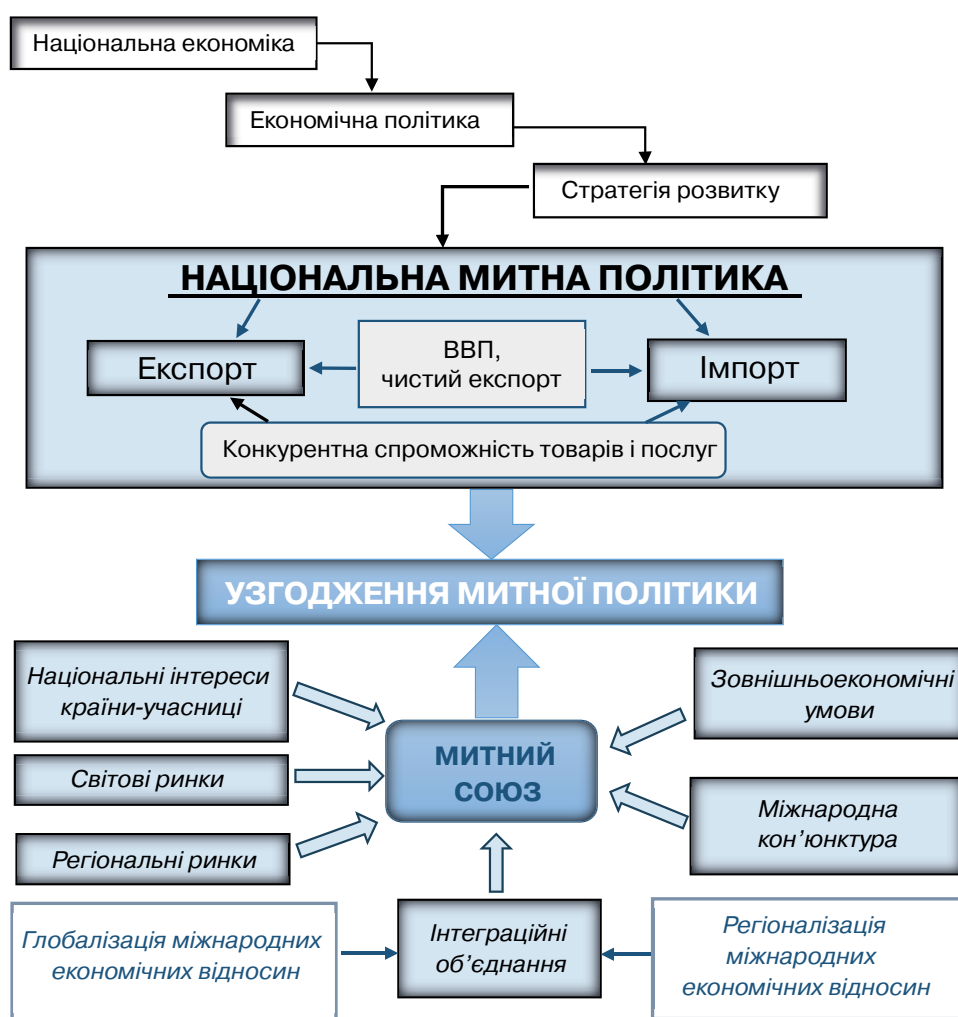

Рис. 1. Місце національної економіки в міжнародних інтеграційних процесах

Джерело: розроблено авторами.

та компромісу експортно-імпортних інтересів потенційних країн-учасниць. Повного збігу інтересів національних економік від участі в митному союзі на практиці не буває, але сумарні досягнення мають переважати недоліки. Після входження країни в митний союз максимізація експорту та мінімізація імпорту заради розвитку національного товаровиробництва стають важливою частиною стратегії її економічної політики.

Митний союз постійно розвивається та має свої стратегічні напрями змін, які відповідають інтересам країн-учасниць. Митний союз є стабільною інтеграційною формою, якщо його умови приносять взаємну вигоду учасникам і розвиваються разом із ними. Цей базовий принцип митного союзу та вплив багатьох зовнішніх чинників відображено на **рис. 1**.

Під час розвитку економічної інтеграції виникають процеси, які мають складний і суперечливий характер, що зумовлено не лише економічними, а й суспільно-політичними причинами [3].

Розвинені країни швидше та впевненіше об'єднуються в спільний економічний простір, оскільки держави з вищим рівнем економічного розвитку мають більше можливостей для інтеграції. Здатність країн до такого процесу визначається їхньою взаємодоповнюваністю.

Глобалізаційні та регіональні процеси мають ключовий вплив на розвиток сучасної економічної інтеграції.

Постійні тенденції, характерні для регіональних угруповань, призводять до змін в економіках самих країн-учасниць. Наслідками цих процесів є: поєднання в інтеграційних угрупованнях елементів різних етапів інтеграції, укладення міжрегіональних торговельних угод [4]. До напрямів розвитку зараховують також укладення в межах наявної регіональної угоди окремих двосторонніх угод між країнами-учасницями, унаслідок яких виникають ускладнення режимів регулювання торгівлі, що може призвести до проблематизації певних аспектів міжнародної торгівлі та підірвати недискримінаційні принципи Світової організації торгівлі.

Необхідно зазначити, що сучасні регіональні торговельні угоди мають комплексний і всеосяжний характер і стосуються не лише скасування торговельно-митних бар'єрів, а й регулювання таких питань, як: відкриття ринків у сфері торгівлі послугами, в інвестиційній сфері та сфері конкурентної політики, державних закупівель, торговельної взаємодопомоги, інтелектуальної власності, електронних комунікацій і стандартів, у сферах праці та охорони довкілля [5].

Варто зазначити, що розширення та поглиблення механізмів взаємодії відбувається в

межах чинних митних союзів. Такий союз — це угода двох або декількох країн, що передбачає усунення внутрішніх тарифів і встановлення спільних зовнішніх митних умов для країн-учасниць (**рис. 2**).

Важливо, що митний союз передбачає для країн-учасниць не лише ліквідацію тарифних і кількісних обмежень на внутрішню торгівлю. Члени митного союзу беруть участь у міжнародних переговорах із питань торгівлі й тарифів із третіми країнами як єдине ціле. Фактично митний союз — це зона вільної торгівлі для країн-учасниць, що має спільну торговельну політику щодо країн, які не є її членами [6].

Таким чином, у разі функціонування митного союзу не виникає проблеми недобросовісної торгівлі: до товарів або послуг, які імпортуються, застосовують однакові умови щодо ввезення, незалежно від країни, через яку вони потрапляють до зони союзу.

Об'єднання країн у митний союз призводить до збільшення торговельних показників національних економік за таких умов:

- вищі торговельні бар'єри країн-учасниць для утворення союзу підвищують імовірність того, що його створення приведе до розвитку торгівлі між членами об'єднання;
- низькі торговельні бар'єри об'єднання в торгівлі з іншими країнами зменшують вірогідність високих витрат на переорієнтацію торгівлі;
- більші розміри митного союзу створюють умови, за яких посилюється вірогідність того, що менш ефективні виробники з високими витратами припинять існувати в межах союзу;
- у випадку конкурентоспроможних і взаємодоповнювальних економік країн-учасниць відкриваються кращі можливості для спеціалізації у виробництві та оптимізації собівартості продукції для її експорту в треті країни;
- чим географічно ближче розташовані країни-учасниці митного союзу, тим менше впливатимуть транспортні витрати на розвиток торгівлі між його членами.

У разі утворення митних союзів з'являються інші позитивні чинники: зниження адміністративних витрат унаслідок усунення прикордонних митних бар'єрів, підвищення ефективності колективних умов торгівлі [6].

Також у межах чинних митних союзів передбачені інші розширені та поглиблені механізми взаємодії щодо взаємного регулювання інвестиційної, енергетичної, сільськогосподарської, міграційної сфер, а також заходів щодо захисту довкілля та протидії змінам кліматичних умов тощо.

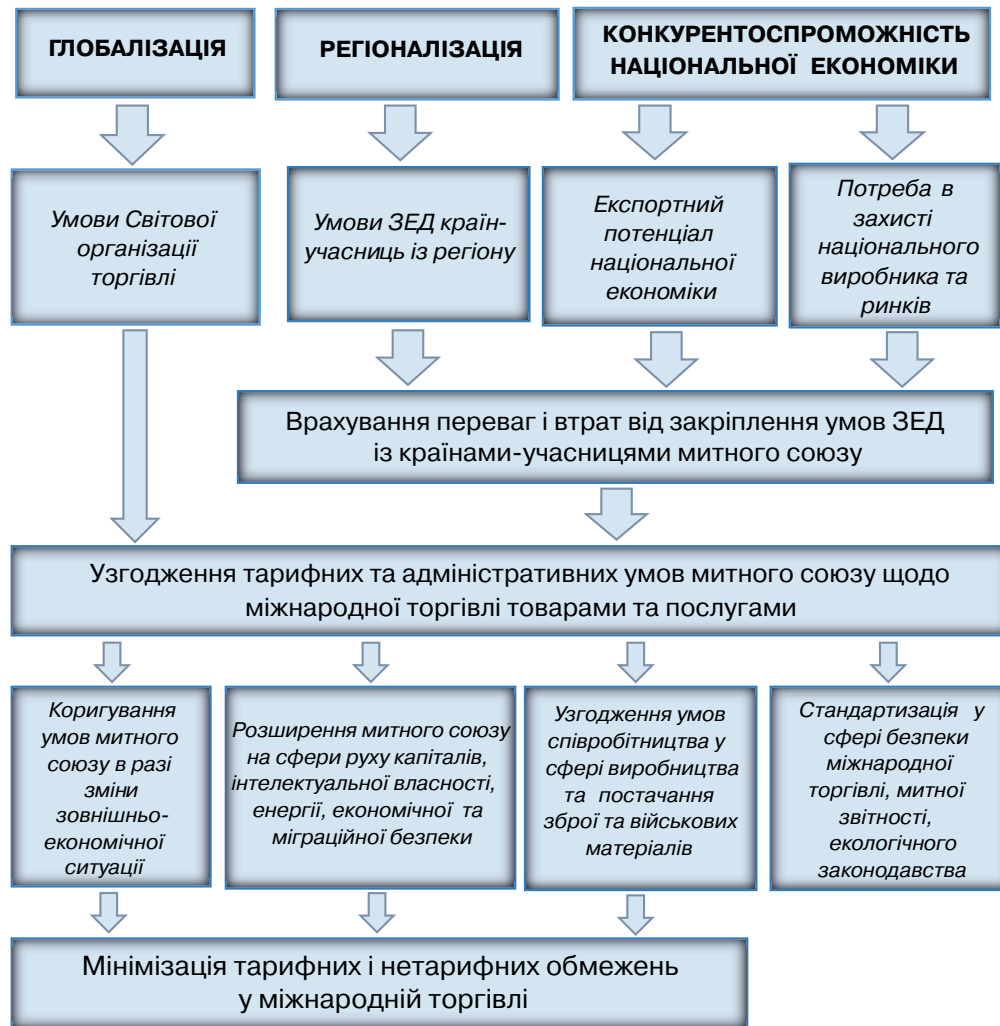

Рис. 2. Умови формування митного союзу

Джерело: розроблено авторами.

У цьому контексті доцільно розглянути випадки такої співпраці. Взаємне регулювання інвестиційної сфери здійснюється у межах укладеної Угоди про створення спільної інвестиційної зони, що передбачає збільшення інвестиційних потоків між країнами — учасницями Економічного співтовариства країн Східної та Південної Африки [4].

Регулювання сфери інвестицій також передбачено Модельним кодексом інвестування Східноафриканського співтовариства (САС). Водночас Економічним співтовариством країн Західної Африки (ЕКОВАС) з метою регулювання сфери інвестицій створено банк країн-учасниць для інвестиційного розвитку [4].

Характерним для цих митних союзів є встановлення механізмів регулювання засад існування й обмеження конкуренції:

- рішення про засади конкуренції, демпінг та субсидії в Андському співтоваристві;

- регулювання зв'язків у сфері торгівлі та промисловості в Південно-Африканському митному союзі.

Метою регулювання міграційних процесів країн-учасниць митних союзів є встановлення спільних засад такої міграційної політики та забезпечення певного рівня гарантій для трудових мігрантів:

- визнання національних паспортів громадян країн-учасниць в інших країнах-членах митного союзу в Андському співтоваристві;
- сфера діяльності Спеціалізованого форуму з питань міграції Меркосур щодо регулювання міграційної політики та оптимізації мобільності робочої сили в союзі [4].

Окрім вищезазначених сфер, у спільному регулюванні сучасних митних союзів перебувають такі галузі: інтелектуальна власність, протидія наркотрафіку, регулювання діяльності малого та середнього бізнесу, запобігання ката-

строфам і допомога в разі їх настання, питання миру та безпеки, сфера телекомунікацій [2].

Сучасні митні союзи відзначаються розширенням повноважень стосовно створення національних органів та інституцій, до юрисдикції яких належать питання, що виходять за межі скасування торговельних бар'єрів.

Прикладом може слугувати той факт, що до структури органів САС належать Саміт членів урядів країн — учасниць САС і Рада Міністрів країн — учасниць САС. Рішення цих органів є обов'язковими для виконання в межах митного союзу [2].

Поглиблення митного союзу має місце в Андському співтоваристві, де головним органом є Рада президентів країн-учасниць, рішення якої є обов'язковими до виконання в країнах, що входять до митного союзу [2].

Митний союз Європейського Союзу (МСЕС) утворює єдину митну територію країн ЄС, без митних кордонів всередині об'єднання та з єдиними узгодженими митними тарифами і правилами щодо торговельних відносин з іншими країнами. Це світовий лідер у галузі міжнародної торгівлі, що охоплює до 14 % світової торгівлі [7].

Україна прагне інтегруватися до ЄС і, відповідно, приєднатися до його митного союзу. Триває переговорний процес щодо нового Митного кодексу України, упровадження європейських митних стандартів, митних технологій, боротьби з контрабандою, стандартів безпеки товарів, обміну митною та податковою звітністю. Водночас МСЕС також проходить етап реформування відповідно до динамічних змін у міжнародній торгівлі.

ВИСНОВКИ

Сучасні процеси міжнародної економічної інтеграції відбуваються під впливом глобалізації та регіоналізації, які конкурують і потребують виваженого стратегічного вибору з боку національних урядів.

Регуляторна політика сучасних митних союзів виходить далеко за межі скасування внутрішніх митних зборів, встановлення спільних зовнішніх тарифів щодо третіх країн і здійснення контролю за товарообігом. Сучасні тренди поглиблення та розширення митних союзів (у бік лібералізації руху в межах міждержавних кордонів усіх факторів виробництва) посилюють їхнє інтеграційне значення та стимулювальний вплив на національні економіки в напрямі модернізації та інноваційного розвитку.

Після встановлення уніфікованих митних правил полегшуються та стимулюються надходження іноземних інвестицій, доступ до технологій і ресурсів, формування місткого ринку, спільне розв'язання складних соціальних

проблем, захист або посилення конкуренції, прискорення науково-технічного прогресу та економічне зростання.

Для сфер регулювання митного союзу поступово зараховують такі аспекти, як інтелектуальна власність, конкурентна політика, інвестиційні заходи, енергетична політика, трудові та міграційні відносини, захист довкілля, боротьба з відмиванням грошей, боротьба з тероризмом та інші сфери вищих рівнів інтеграції.

Головним недоліком митної інтеграції є посилення відкритості внутрішнього ринку економічно слабких партнерів, погіршення конкурентоспроможної позиції їхніх національних товаровиробників, а також відтік робочої сили.

У разі приєднання України до МСЕС експортоорієнтована та імпортозалежна частина національної економіки буде залежати від нових митних умов. Для України це сприятиме покращенню зовнішньоекономічного обороту продукції, а також дасть змогу приєднатися до сучасних митних технологій щодо контролю якості та безпечності товарів, протидії контрабанді та міжнародному тероризму.

Список використаних джерел

1. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М., Вітер І. І. Глобальні стратегії Євросоюзу: монографія. Київ: КНЕУ, 2009. 528 с.
2. Шнирков О. І., Філіпенко А. С., Заблудська Р. О. та ін. Розвиток новітніх форм міжнародної економічної інтеграції на початку XXI століття: монографія. Київ: ВПЦ "Київський університет", 2016. 415 с.
3. Філіпенко А. С., Рогач О. І., Шнирков О. І. та ін. Світова економіка: підручник. Київ: Либідь, 2000. 582 с.
4. Шворак Л. О. Поглиблені та розширені митні союзи в сучасному світовому господарстві. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. Вип. 121 (частина II). 2009. С. 227–235.
5. Циганкова Т. М., Петрашко Л. П., Кальченко Т. В. Міжнародна торгівля: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2001. 488 с.
6. Філіпенко А. С. Міжнародні економічні відносини: теорія. Київ: Либідь, 2008. 405 с.
7. The EU customs union. *Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/the-eu-customs-union/>.

REFERENCES

1. Bilorus, O. H., Matseiko, Yu. M., & Viter, I. I. (2009). *Hlobalni stratehii Yevrosoiuzu* [Global strategies for Europe]. Kyiv, 528 p. [in Ukr.].
2. Shnyrkov, O. I., Filipenko, A. S., & Zabloudska, R. O. et al. (2016). *Rozvytok novitnikh form mizhnarodnoi ekonomichnoi intehratsii na pochatku KhKhI stolittia* [The development of new forms of international economic integration at the beginning of the 21st century]. Kyiv, 415 p. [in Ukr.].
3. Filipenko, A. S., Rohach, O. I., & Shnyrkov, O. I. et al. (2000). *Svitova ekonomika* [World economy]. Kyiv, 582 p. [in Ukr.].
4. Shvorak, L. O. (2009). *Pohlybleni ta rozshyreni mytni soiuzu v suchasnomu svitovomu hospodarstvi* [Deep and expanded customs unions in the modern world

- economy] *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Current problems of international relations], 121 (part II), 227-235.
5. Tsyhankova, T. M., Petrashko, L. P., & Kalchenko, T. V. (2001). *Mizhnarodna torhivlia* [International trade]. Kyiv, 488 p. [in Ukr.].
 6. Filipenko, A. S. (2008). *Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny: Teoriia* [International Economic Relations: Theory]. Kyiv, 405 p. [in Ukr.].
 7. The EU customs union. *Council of the European Union*. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/the-eu-customs-union/>.

S. V. MARYNINA, PhD in Economics

N. I. SHABRANSKA, PhD in Economics

PECULIARITIES OF THE INFLUENCE OF DEEPENED AND EXPANDED CUSTOMS UNIONS ON THE DEVELOPMENT OF INTERNATIONAL ECONOMIC INTEGRATION

Abstract. *One of the major directions of the development of international trade development, as a key form of international economic relations, are customs union. Also, customs union directly affect another higher form of international economic relations — integration processes. Customs unions contribute to the development of international economic integration through the intensification of trade flows and the regulation of customs policy both within the unions and in relation to third countries.*

For the countries participating in customs unions, such integration interaction has its significant consequences, not only thanks to customs regulation, but also as a result of other in-depth areas of cooperation.

The article is devoted to the research of key aspects of the influence of customs unions on the development of international economic processes. The peculiarities of integrating national economies into customs unions and the conditions for their formation, as well as the expanded and deepened interaction mechanisms operating within existing unions were analyzed.

The development trends of customs unions and their impact on the national economies of member countries were researched in the article. Based on the research findings, the positive and negative factors associated with the process of customs integration were generalized.

Keywords: *economic integration, customs union, international trade, regional trade agreements, economic community, trade blocs.*

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ

Мариніна Світлана Валеріївна — канд. екон. наук, заввідділення, ДНУ “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації”; вул. Антоновича, 180, м. Київ, Україна, 03150; (044) 521-09-73; smaryn@meta.ua; ORCID: 0000-0002-0554-1602

Шабранська Наталія Ігорівна — канд. екон. наук, с. н. с., ДНУ “Український інститут науково-технічної експертизи та інформації”; вул. Антоновича, 180, м. Київ, Україна, 03150; (044) 521-00-10; tasha.stanker@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7731-281X

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

Marynina S. V. — PhD in Economics, Head of the Department, State Scientific Institution “Ukrainian Institute of Scientific Technical Expertise and Information”, 180, Antonovycha Str., Kyiv, Ukraine, 03150; (044) 521-09-73; smaryn@meta.ua; ORCID: 0000-0002-0554-1602

Shabranska N. I. — PhD in Economics, Senior Researcher, State Scientific Institution “Ukrainian Institute of Scientific Technical Expertise and Information”, 180, Antonovycha Str., Kyiv, Ukraine, 03150; (044) 521-00-10; tasha.stanker@gmail.com; ORCID: 0000-0001-7731-281X

Надійшла до редакції 17.08.2026

Прийнята до друку 28.08.2026

Опубліковано 30.09.2026

